

İKİNCİ BÂYEZİD'İN H. 904-906/1498-1500
YILLARINDA ADALAR DENİZİ'NE
SEFERİ
(İNEBAHTI/AYNABAHTI, MOTON,
KORON, AVARINA'NIN FETHİ)*

EMEL ESİN**

Vakayinâmeler ve donanma târihlerinden başka, bu yazıda, iki diğere esere atıf yapılacaktır. Bu iki kaynaktan biri, Yavuz Selim devrinde (H. 918-26/M. 1512-20) yazılmış olan, İkinci Bâyezîd'in hayât hikâyesi, *Târîh-i Sultân Bâyezîd*¹ dir. Yazma, hüviyetleri açıklanmayan, fakat tasvîr ettikleri Kara-deniz ve Ak-deniz limanlarını iyi tanıdıkları anlaşılın, iki ayrı sanatkâr tarafından resimlenmiş gözükmededir. *Târîh-i Sultân Bâyezîd*² den ve başka kaynaklardan³ öğrenildiği üzere, İkinci Bâyezîd, Osmanlı topraklarına bir taarrûz olacağı endişesini gütmekte idi. Sınırlardaki kaleleri tahkîm ettirmiş ve kıyılara yeni burclar yaptırmıştı. Karadeniz ile Akdeniz'deki düşman üslerini tesirsiz kılmak gerektiği kanâatine varmıştı. Fakat, düşman donanmaları ile ölçüşebilmek için, Türk donanmasını takviye gerekiyordu. Bu vazife, devrin en tanınmış denizcisi, Kemâl Reîs'e verildi.

Kemâl Reîs⁴ münâsebeti ile, bir tanzîh yapmak, belki gerekmektedir. Yabancı müellifler, Kemâl Reîs, Barbaros Hayreddin Paşa,

* Bu yazı Dr. Emel Esin'in Merkezimizin temsilcisi olarak Birmingham Üniversitesi tarafından düzenlenen "Manzikert to Lepanto, the Byzantine World and the Turks (1071-1571)" adlı sempozyumda (Mart 23-30, 1985) verdiği tebliğin Türkçe metnidir.

** Dr. Emel Esin, Türk Sanat Tarihi ve Ortaçağ Orta Asya Tarihi Uzmanı.

¹ Topkapı Kütüphânesi, yazma R. 1272 (Eserin devri, varak 63'te mukayyed bulunmaktadır).

² A. g. e., varak 6b.

³ Sa'du'd-Dîn, *Tâcu't-Tavârih* (İstanbul, H. 1279), cilt 2, s. 40-43. Adalar denizi Çeşme kıyılarında yeni kale hakkında bilgiyi Doç. Dr. T. Baykara'ya medyûnum : R. M. Meriç, "Bâyezîd Câmî'inin mimârı ve İkinci Bâyezîd devri mimârları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, cilt 2 (Ankara, 1957).

⁴ Sa'du'd-Dîn, cilt 2, s. 33-34. İ. Parmaksızoğlu, "Kemâl Reîs", *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1955).

Turgut Reis gibi “gönüllü gâziler”⁵ safından gelen denizcileri, korsan diye adlandırmaktadırlar. Halbuki, karada olduğu gibi, denizde de, “gönüllü gâziler”, müstakil olmakla beraber, yarı-dîni bir teşkilât idi. “Gâziyân-i Rûm”, yani Anadolu Gâzileri’nin ve Türk Alp geleneğinin,⁶ İslâmdan önce⁷ de mevcûd bulunan izlerini takip etmekte idiler. Alplar gibi, “kur” (kemer) ve kılıç kuşanıp, “Lil-lâh-gazâ niyetine” savaşmağa yemîn ederlerdi. Yeniçeriler gibi, ocakları ve “yoldaş”ları olurdu. Gazâ için değil, kazanç için korsanlık ise, Osmanlı kanûnlarında, ağır bir suç sayılıp, korsanlar asılabilmekte idi.⁸

Kemâl Reis’in 904/1498’de vazîfesi tamamlanınca, inşâ ettiği gemilerden, kükelerin, Venedik mavunalarından büyük olduğu, Kâtib Çelebi’nin *Tuhfatu’l-kibâr fi esfâri’l-bihâr* adlı donanma târihinin bir yazmasındaki resimde belirir (resim 1).⁹ Donanma hazır olunca, aynı yıl, Adalar Denizine sefer edildi.¹⁰

Başka bir kaynak, sefere katılan, Sinoplu “gönüllü gâzi” Safâî’nin *Târîh-i Feth-i Aynabahtı ve Moton* adlı, kısmen mevzûn, destan üslûbunda eseridir.¹¹ Bu uzun ve hâtıra defteri gibi, günü-gününe tutulmuş vakâyinâmenin bölümleri, sıra ile, akşamları İkinci Bâyezîd’e okunmak üzere hazırlanmışdı. Safâî, Pâdişâh’ın ordu ile, karadan çıkışını şöyle anlatır:

⁵ Kâtib Çelebi, Topkapı Kütüphânesi, yazma R. 1192, varak 27. Yine bkz., Topkapı Kütüphânesi, yazma R. 1291, *Gazavât-i Hayru’d-Dîn Paşa*, varak 23, 94. *Târîh-i Sultan Bâyezîd*, varak 27.

⁶ Gâziyân-i Rûm: ‘Âşık Paşazâde, *Târîh* (İstanbul, H. 1332), s. 205. Gönüllü gâziler: bkz., yuk. not 5 ve M. Şükrî, *Aşfâr-i Bahriye-i Osmâniye*, (İstanbul, H. 1306), s. 246-49, 254-57, 304-308, 314-16, 321. Yine bkz., İ. H. Uzunçarşılı *Osmanlı Devletinin Bahriye teşkilâtı* (Ankara, 1948), s. 389-93.

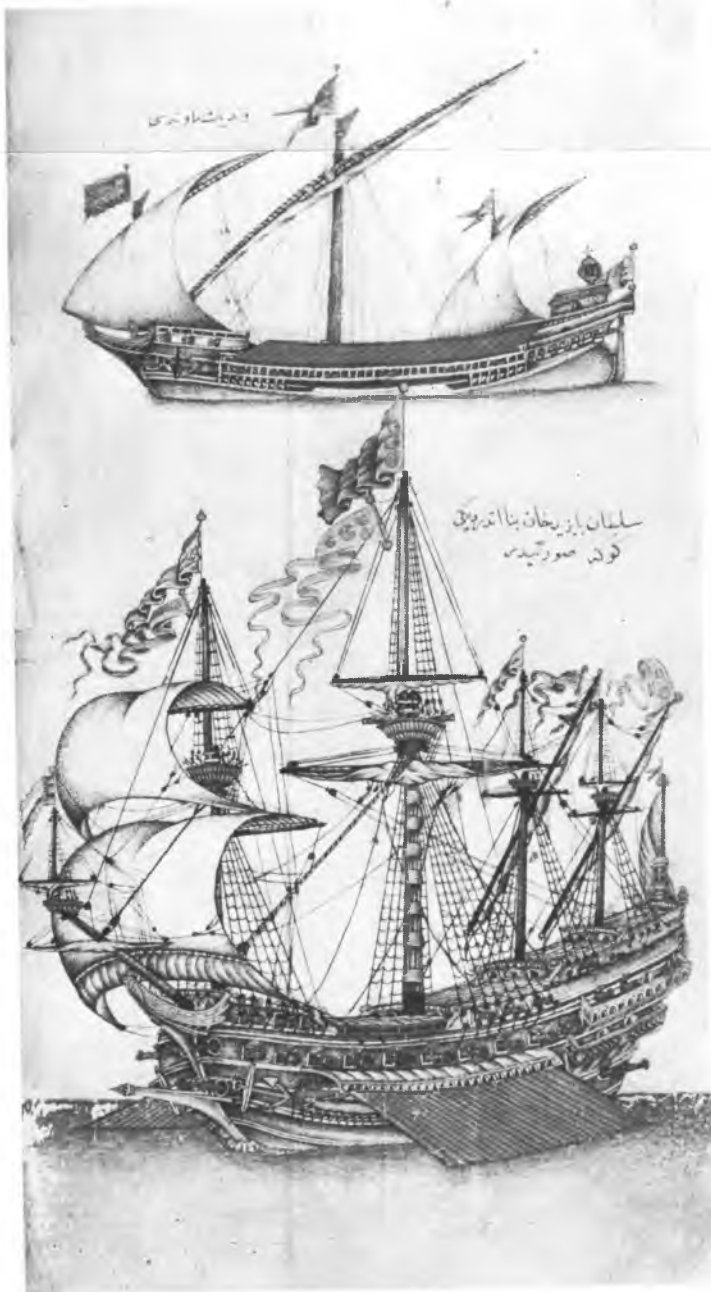
⁷ İslâmdan önce ve ilk İslâmî devirde alplar: E. Esin, “Türklerin Orta Asya’dan getirdiği, universalist devlet mefhûmu”, *Papers of the First International Social and Economic History of Turkey* (Ankara, 1980). Anadolu Alpları: F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, (İstanbul, 1918), s. 275 ve not. 2.

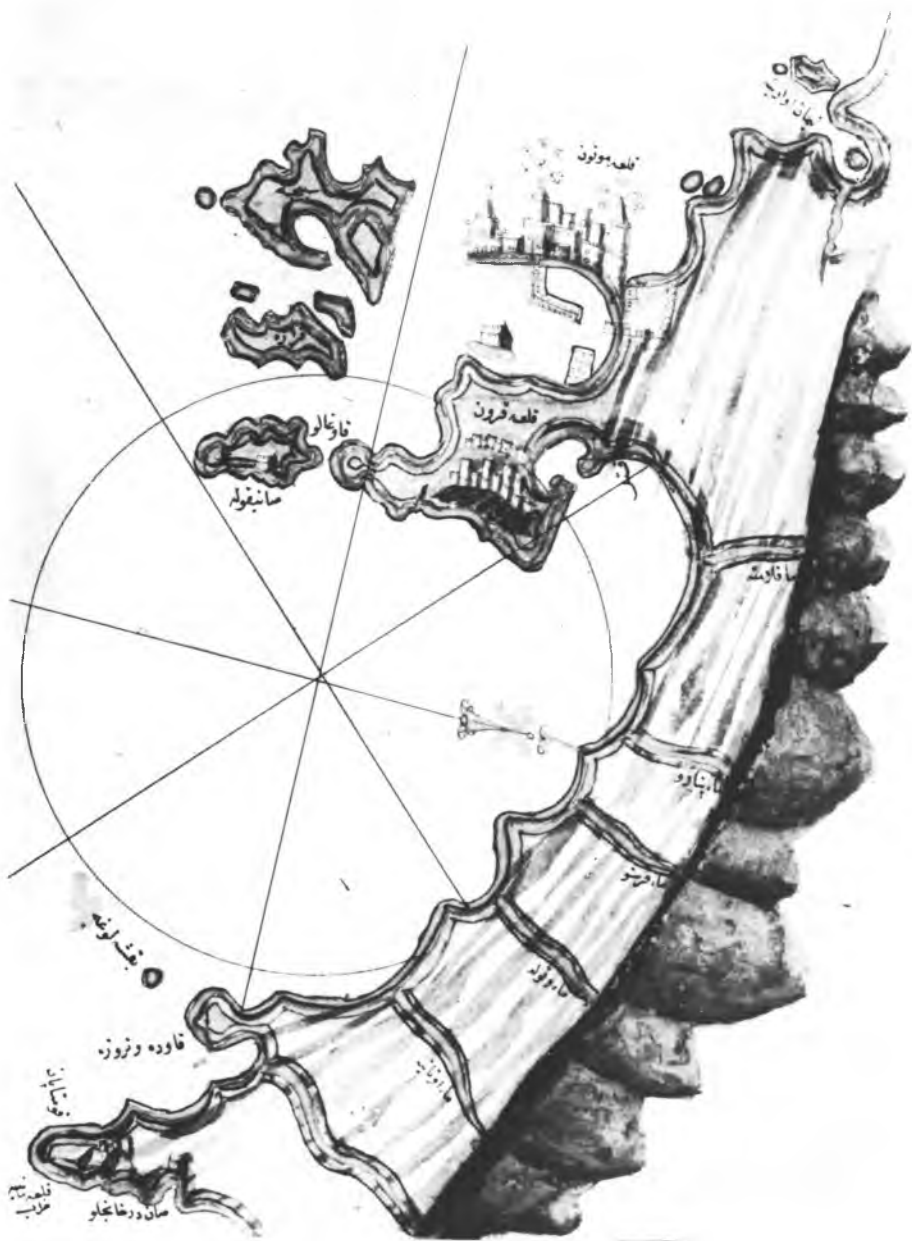
⁸ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, cilt 2 (Ankara, 1949), s. 208-11.

⁹ Kâtib Çelebi, varak 16.

¹⁰ Sa’du’d-Dîn, cilt 2, s. 91.

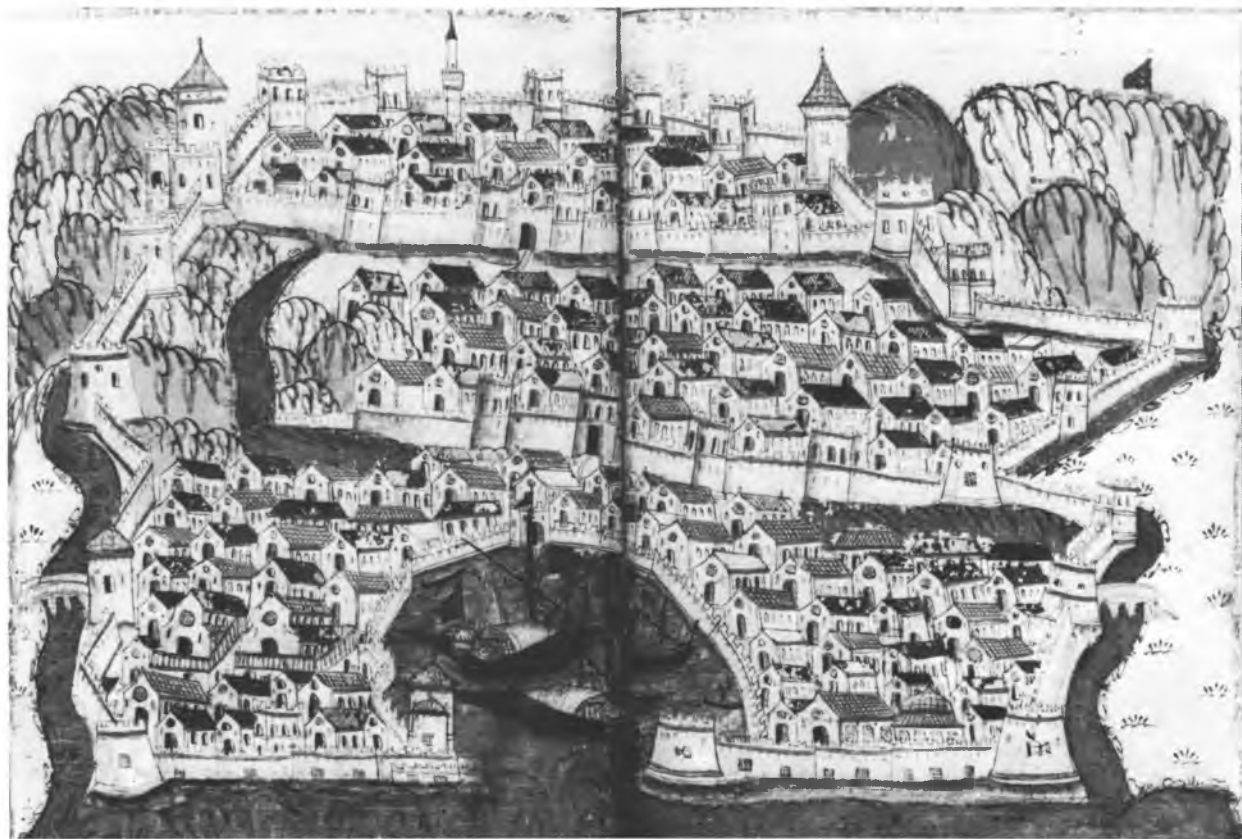
¹¹ Safâî, Topkapı Kütüphânesi, yazma R. 1271, varak 14b-19b, 27b, 34-39, 40-45.

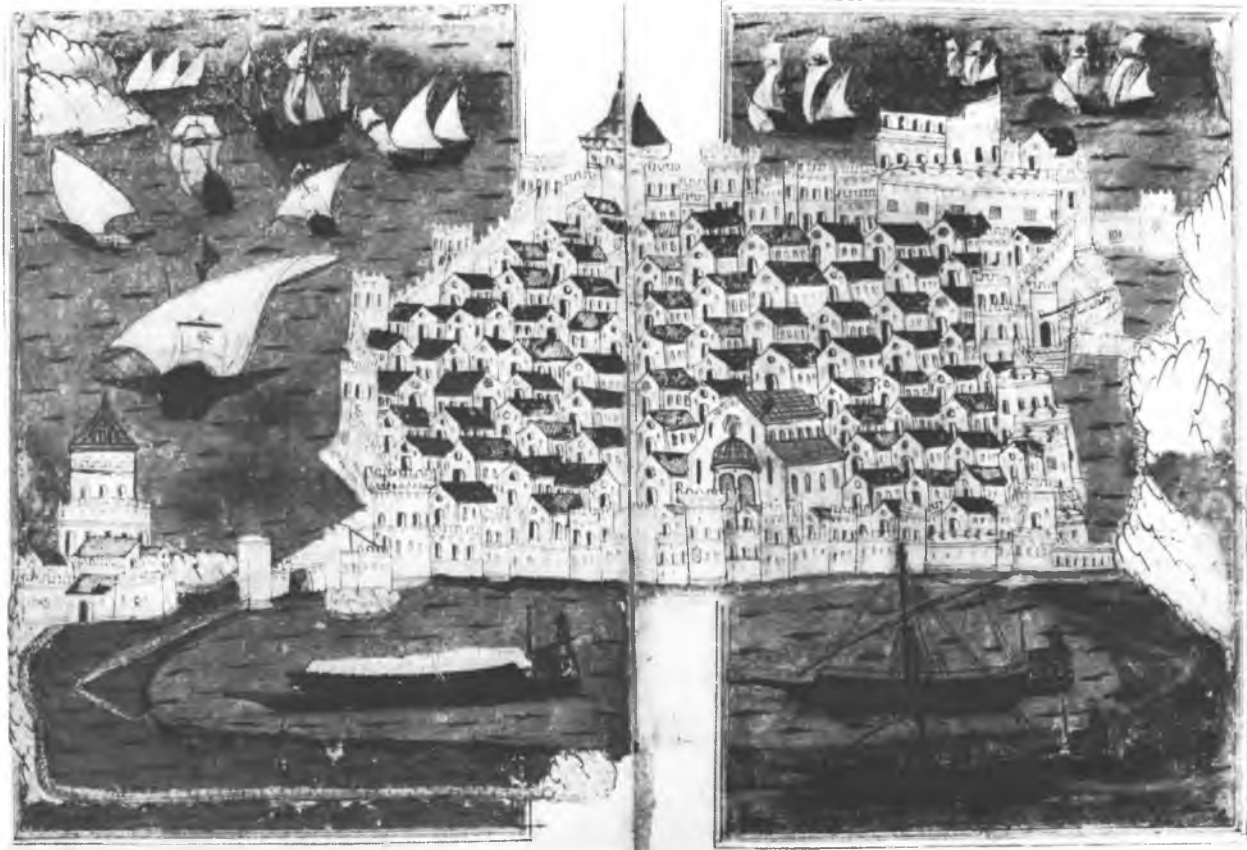

Res. / Ìll. -4

Res. /Ill.-5

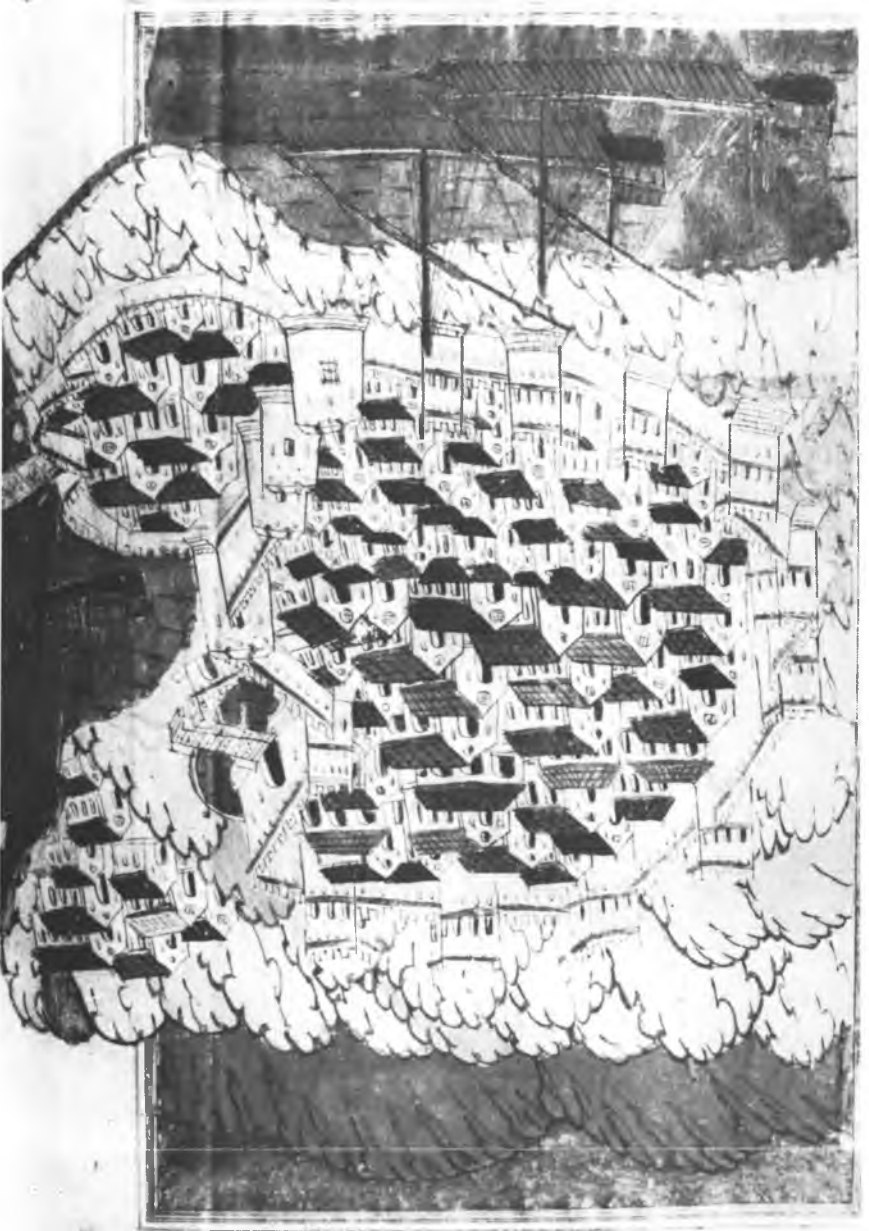

Res. / Ill. -6

بعداً خداوند کار کرد و در اقتدار حضرت تهری اول دیاری
 فتح ایذب نونظام و تازه انشظام ویرد کردن صکره امیرالامراء
 الکرام اناطولی بکتر بکپسی سنان پاشای شیراقدای عساکر
 نصرت اثریله و مراکب ظفر رهبر ایله اشوقلعه و اوارنه

اوزره کوندردی مشارالیه پاشای ضاجب دای واروب
 وصول بولدوغی بکی اول داخی بعنایت الله تعالی فتح اولوب
 مالک اسلامه ضبط وربط اولدقون صکره خداوند کار
 منصور و مظفر استانبوله کلوب خوشکوار سلطنت ایله علی
 السلام

Bezedi tag ü bâg ü râgı,
 Rûmeli leşkeriyle, sancağı.
 Anatol çerisin cem' oluben,
 Kûh ü sahrâya yürüdi toluben.
 Tabl ü sûrnâ ü gûş-i zenc ü nefir,
 Toldı âvâzıyla çarh-ı kebîr.
 Meymene, meysere ve kalb ve cenâh,

.....

Altun üsküflü, ak börklü gulâm,
 Yürüdi bile leşkeriyle tamâm.

.....

Kimi atlu, kimi piyâdeydi.

.....

Kandı sahrâya Şâh'ın otağı.
 (Safâî, varak 14/b)

Azeb'ler (Bahriyeliler) ile "Gönüllü gâziler" ise, Beşiktaş'tan gemiye binmişlerdi. Osmanlı bahriyeleri, Azeb'ler,¹² Anadolu'nun kıyı vilâyetlerinden Türkler idi ve kızıl börk giyerlerdi. Azeb (bekâr) adı, hizmet boyunca, evlenmediklerine işaret idi. Donanmanın hareketini, Safâî, şöyle anlatır:

Tiz, gemiler Beşiktaş'a çıksın!
 Gelibolu'ya, irtesi gitsin!
 Üç mavıyna, yiğirmi ola küke.
 Her birinin sütünü ire göke.
 Bile alsın yiğirmibin azeb!

.....

Bahrın üzre uça, niteki uçâb!
 Kalita peydâ ola, ay beğler!
 Birbirinden ola olar yeğler.
 At gemisi otuz ola ki tamâm
 Tolu esbâb-ı harb ola hep tâm.
 On kayığı bile tonatsınlar!

.....

Hem bile elli ağır bâr alsın
 İçi anıng kamu taâm olsun.

¹² Bkz., Şükrî, indeks, Azeb, Uzunçarşılı, *Bahriye*, s. 406.

Bile koşdum, otuz kayık tolmuş,
 Hep gönüllü, gazâ için gelmiş,
 İki binbeşyüz ola yoldaş,
 Ola sekbân-başı anlara baş.

.....

Hem Cezâyir (Adalar denizi) içinde geçtiler.
 (Safâî, varak 19/b ve 27)

Donanmanın en büyük iki kükesi, meşhûr gâziler olan Kemâl Reîs ile Barak Reîs'in emrine verilmişti. Amcası Kemâl Reîs'i gâzilikte pîri bilip, Pîrî lakabını alan, Akdeniz'in ünlü haritacısı, Hacı Mehmed oğlu Muhyî'd-Dîn de¹³ sefere katılmıştı. Pîrî, hem varılan sâhillerin haritalarını çiziyor, hem de, orada eskiden mevcûd Frenk istihkâmları ile, Anadolu ve Rumeli Türk askerinin, sefer sırasında inşâ ettikleri kalelerin adlarını ve resimlerini haritalara ilâve ediyordu (resim 2 ve 3). Pîrî'nin işaretleri sâyesinde, iki ayrı üslûbda kale mimârîsi, birbirinden ayırt edilebilir. Frenk (Venedik) kaleleri, basık ve mazgallı idi. Osmanlı kaleleri ise, daha yüksek ve ince nisbette ve çatılı olmaktadır. Pîrî, Osmanlı kalelerinin bazısının üstüne çiçeğe benzer şekiller de ilâve etmiş (resim 2, Moton haritası).

Safâî'nin anlattığı en dehşet verici savaşıardan biri, Avarına kıyılarına ve Partana (Borodano) adasına yakın mevkiye cereyân etti (resim 2'de haritada yeri görülür). Barak Reîs'in şehâdetine sahne olan bu mevki, *Târîh-i Sultân Bâyezîd*'in bir resminde de, arkada Avarına, önde Partana adası olarak, gösterilmiş (res. 8).¹⁴ Türkler, bu adaya Barak Reîs'in adını verecekti. Beklenmedik bir anda, Frenk müttefik donanması hücumu geçmişti. Türkler, acele, harb safını almış, gemilerin üstünde, ayakta, elde "harbe" (kargı), ölüm gelir ise, Allah adı ile cân ermeğe, "Allah, Allah deyüp, hep mühey-yâ", zikir etmekte idiler (Safâî varak 30). Düşman gemileri o kadar yaklaşmıştı ki, Frenklerin kadeh tokuşturdukları görülüyordu. Barak Reîs, kükesini öne geçirerek, Frenk toplarının ilk ateşine kendini hedef etti. Barak Reîs'in kükesini iki düşman mavunası sardı ve nefit odu (ateşi) atıp, yelkenleri tutuşturdular. Küke, alevler

¹³ F. Ezgü, "Pîrî Reîs", *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1964).

¹⁴ Pîrî Reîs, *Kitâb-ı Bahriye*, Topkapı Kütüphânesi, yazma R. 1633, varak 153. (Partana). Sa'du'd-Dîn, cilt 2, s. 95.

içinde yanıp, mürettebât denize atarken, Barak Reis'in kömür olmuş cesedi, direğe dayalı ayakta duruyordu. *Târîh-i Sultân Bâyezîd*'in bir resmi, muhtemelen, Patana adası önünde, Barak Reis'in kükesine, iki Frenk mavunasının saldırışını göstermektedir (resim 4).

Savaş, bütün gün ve gece sürdü. Gâlib Türk donanması, ancak ertesi sabah, 23 Muharrem 905/30 Ağustos 1499 günü, şafak saatinde, İnebahtı körfezine girebildi. Şehir teslim olunca, al renkte Osmanlı bayrağı, göndere çekilerek, halka amân verildi.¹⁵ İnebahtı resminin (resim 5) sağında, bir tepede görülen, güneş remzli bayrak, İkinci Bâyezîd'in ordu kurduğu yere işâret etmektedir. Türkler, şehrin surlarını tâmir edip, burclar ilâve ettiler.¹⁶ Türk burcları, Pîrî Reis haritasındaki yerlerinde (resim 3) olduğu gibi, resmin üst kısmında, iki uçta, ince-uzun nisbetleri ve çatıları ile, Venedik yapısı şehir duvarlarından tefrik edilebilmektedir (resim 5). Türk burclarının binâ edildiği mevki, körfezin en dar geçidi idi (resim 3). Şehrin bu yönünde, ortada bir de minâre olduğuna göre, Türk mahalleleri burada idi.

Pîrî Reis, bu sırada, Aydın-oğlu Bahâuddîn Umur beyin (ölümü: 749/1348) bir asır kadar önce, ordu kurduğu Keşîşlik adasını da tesbît etti (resim 3).¹⁷

Ertesi yıl, *Târîh-i Sultân Bâyezîd*'in şâirâne tabîri ile, "Lâleler ve şakayikler, câ-becâ baş kaldırıp", 906/1499-1500 yılı bahârını haber verince, İkinci Bâyezîd, donanmayı, Moton, Koron ve Avarına fethine yolladı.¹⁸ Üç tarafı deniz olup, dördüncü yönünde uçurum bulunan Moton (resim 2 ve 6),¹⁹ üstelik yüksek duvarlar ile de müstahkem idi. Moton, bir ay kadar, topa tutuldu. "Yürümiş", 14 Muharrem 906/ 10 Ağustos 1500'de başlayıp, Türkler duvarlara tırmanınca, Frenkler şehri ateşe verdiler.²⁰ Alevler içinde, Pâdişâhın hilâl alemlî tuğu ve güneş alâmetli bayrağı, bir burca, bir Yeniçeri tarafından yükseltildi. Bu burç, *Târîh-i Sultân Bâyezîd*'in Moton resminde (resim 6), sahife kenârında, ayrıca gösterilmiş (fotoğrafta gözükmemektedir).²¹

¹⁵ Bkz., yuk. not 14 ve Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, cilt 2, s. 212.

¹⁶ Pîrî, varak 156-57b. *Târîh-i Sultân Bâyezîd*, varak 22. Sa'du'd-Dîn, cilt 2, s. 95.

¹⁷ Pîrî, varak 156. *Târîh-i Sultân Bâyezîd*, varak 23. Sa'du'd-dîn, cilt 2, s. 98.

¹⁸ *Târîh-i Sultân Bâyezîd*, varak 20.

¹⁹ Pîrî, varak 152b.

²⁰ A. g. e., varak 51, 52b. Sa'du'd-Dîn, cilt 2, s. 101.

²¹ Bkz., yuk. not 20.

Şehir alındıktan sonra, yangında harâb olan bölümü yeniden imâr edildi. Moton resminde de (resim 6), Türklerin, tahkîmâtı takviye için inşa ettikleri metinlerde bildirilen ve Pîri haritasında görülen (resim 2) Osmanlı üslûbunda burclar tanınabilmektedir. Ön plânda, bir Latin kilisesi durmaktadır.

Koron (resim 2 ve 7) ile Avarına (resim 2 ve 8), mukavemet göstermediler ve şehrin Frenk muhâfızları, âileleri ile birlikte, serbestçe, gemilere binip, “Fringistân” a dönebildiler.²² Bu sırada, Midilli’ye saldıran bir Fransız-Venedik donanması da çekilmeğe mecbûr edildi.

Safâî, destanını İkinci Bâyezîd’e okumakta iken, tarihçiler de, Ebced hesâbı ile şu târihi düşürdüler: “Çûn didim târihini, Feth-i Bilâd-i Frenk.”²³

Târîh-i Sultân Bâyezîd’in son bölümünde, şu ifâde edilmektedir. Adalar denizinden gelen tehlikeleri bertaraf ettikten sonra, İkinci Bâyezîd, kendi mizâcına daha uygun bir hayât tarzına girdi. Günlerini ibâdete ve ilme tahsîs etti:

“Kûşe-i ferâgatta huzûru ihtiyâr idüb oturdu. ... Ulemâ ve fuzalâ ... huzûr ve refâhiyetinde olub dururdu” (Varak 27b). İkinci Bâyezîd’in dostları, âlim ve fâzıl kimselerin ona ithâf ettikleri nice değerli yazmalar kütüphânelerimizde bulunmaktadır. İkinci Bâyezîd, Velî unvânı ile tarihte yerini alacaktı (ölümü H. 918/1512).

²² Sa’du’d-Dîn, cilt 2, s. 101-104. *Târîh-i Sultân Bâyezîd*, varak 25-26b. Pîri, varak 151, 153b.

²³ Sa’du’d-Dîn, cilt 2, s. 104.